

PDC1

**Souhrn jazykovědných disciplín
pro obor Učitelství pro 1. stupeň**

Věra Vykoukalová
vera.vykoukalova@tul.cz

ČÁST 2 – LEXIKOLOGIE

2. ročník

Základní info: slova nadřazená, podřazená, souřadná, protikladná, souznačná

Názvy osob, měst

Přísloví, přirovnání, hádanky
(vysvětlit, dokončit).

Význam slov (co nepatří do řady, zařadit do kontextu, spojení adjektiva + substantiva...).

3. ročník

Slovo nadřazené / podřazené, souřadné

Slova souznačná

Slova protikladná

Sl. příbuzná

5. ročník

Opakuje se vše, prolíná učivem

POJMY

4. ročník

Slova jednoznačná / mnohoznačná / souznačná (synonyma) a **protikladná** (opozita, antonyma).

Sl. příbuzná

Slova **citově (ne)zabarvená** (neutrální, lichotivá, mazlivá/hanlivá).

Kladné x záporné lidské vlastnosti (popis ve slohu)

Přirovnání, rčení, pranostiky

pojmenování a slovo

```
graph TD; A[pojmenování a slovo] --> B[základní lexikální jednotka, tj. nese význam / obsah]; A --> C[základní gramatická jednotka, tj. dá se zapojit do věty]
```

**základní lexikální jednotka,
tj. nese význam / obsah**

**základní gramatická jednotka,
tj. dá se zapojit do věty**

A) Pojmenování jednoznačná

a) termíny
(odborné
termíny)

• biologické,
fyzikální,
lingvistické...

b) propria
(vlastní jména)

• antroponyma
• toponyma
• chrématonyma

1.1. Názvy osadní (toponyma)

Lingvistická disciplína onomastika

VZNIK NÁZVŮ OSADNÍCH

- a) dle jména, zakladatele, vlastníka, významné osobnosti, světce aj.
- b) dle geografické polohy, biotopu, výrazného krajinného prvku aj.
- c) dle zaměstnání obyvatel n. celkového zaměření obce
- d) inspirace cizími názvy n. počeštěný název
- e) jiné... např. *Nová Ves, Nové Město* aj.

...najdete je na mapě?

**VZNIK
NÁZVŮ
OSADNÍCH**

- dle jména, zakladatele, vlastníka, významné osobnosti, světce aj.
- dle geografické polohy, biotopu, výrazného krajinného prvku aj.
- dle zaměstnání obyvatel n. celkového zaměření obce
- inspirace cizími názvy n. počestný název
- jiné... např. Nová Ves, Nové Město aj.

Bedřichov
Janov n. N.
Josefův Důl
Jiřetín pod Bukovou
Šimonovice
Jeřmanice

**VZNIK
NÁZVŮ
OSADNÍCH**

- a) dle jména, zakladatele, vlastníka, významné osobnosti, světce aj.
- b) dle geografické polohy, biotopu, výrazného krajinného prvku aj.
- c) dle zaměstnání obyvatel n. celkového zaměření obce
- d) inspirace cizími názvy n. počestvený název
- e) jiné... např. Nová Ves, Nové Město aj.

Josefův Důl
Jiřetín pod
Bukovou
Lučany n. Nis.
Nová Ves n.
Nisou
Jablonec n.
Nisou
Dlouhý Most
Světlá p.
Ještědem

**VZNIK
NÁZVŮ
OSADNÍCH**

- dle jména, zakladatele, vlastníka, významné osobnosti, světce aj.
- dle geografické polohy, biotopu, výrazného krajinného prvku aj.
- dle zaměstnání obyvatel n. celkového zaměření obce**
- inspirace cizími názvy n. počestvým názvem
- jiné... např. Nová Ves, Nové Město aj.

**Stráž n. N.,
Rádlo
Maršovice,
Mníšek**

**VZNIK
NÁZVŮ
OSADNÍCH**

a) dle jména, zakladatele, vlastníka, významné osobnosti, světce aj.	Liberec (Reichenberg)
b) dle geografické polohy, biotopu, výrazného krajinného prvku aj.	Chrastava (Kratzau)
c) dle zaměstnání obyvatel n. celkového zaměření obce	---
d) inspirace cizími názvy n. počestvým názvem	Nová Ves nad Nisou
e) jiné...	

chrastavec rolní

1.2. Názvy osobní (antroponyma)

Lingvistická disciplína onomastika

http://kalendar.beda.cz/slovanska-jmena-ve-starem-kalendari

...narodit se tak v roce 1852, mohla jsem být Kostislava a vzít si Hněvoboje...

Polsky: Styczeń, Horvatsky: Siječnj, Latinsky: Januarius, Malorusky: Červen, Януар, Velkorusky: Янапа, Německy: Wintermonat.

LEDEN

má 31 dnj.
Dne přičítá od 8 hod. 6 m. na 9 hod. 14 m.

Dnové v týdnu	Svatý a evangelia:		Omena slavná	S i u n e e			M ě s i c e			
	fatoljů	evangeljů		dělna žn.	upř. ft.	žp. m.	dělna žn.	m. ft.	žp. m.	
1 Úterý	Nový rok	Nový rok	Hodislav	40	8	14	7	7	žpád	
2 Pát.	María	Blah.	Mecislav	41	8	0	8	19	ráno	
3 Sobota	Genovefy	Genovy	Vlastimil	42	8	0	9	2	3 40	
D. Býj herdes unřel. Mat. 2. 1—12. První nevěle.										
4 Úterý	Čita bíf.	Izabely	Bohdar	15	7	59	4	10	15	4 49
5 Pond.	Telesora	Jarocha	Vlastibor	14	7	59	4	12	28	5 59
6 Út.	Sw. s tralim	Ženovej Páně	Miloslav	15	7	59	4	15	12	upřad
7 Středa	Luciana	Melanc	Svetozar	16	7	58	4	14	26	4 w. 59
8 Čtvrť.	Erbara	Erbara	Mstiboj	17	7	58	4	15	10	5 44
9 Pát.	Vajiljše	Čimjra	Davroslav	18	7	58	4	16	24	7 2
10 Sobota	Agatona	Dobroslava	Všeslav	19	7	58	4	18	9	8 22
D. 1. p. 3 kr. Býj bel žicj ve 12 letch. Čif. 2. 41—52. Druhá nevěle.										
11 Úterý	Zygina	Bobdana	Milomir	20	7	57	4	19	25	9 42
12 Pond.	Proba	Arusjta	Čislava	21	7	56	4	20	7	11 2
13 Út.	Acantina	Acantina	Svatoslav	22	7	56	4	22	22	ráno
14 Středa	Ilaria	Ilaria	Sáva sv.	23	7	55	4	25	6	12 16
15 Čtvrť.	Pavla pouř.	Mihčešje pr.	Domoslav	24	7	55	4	25	19	1 37
16 Pát.	Marcela p.	Čičiana	Vladimir	25	7	54	4	26	5	2 55
17 Sobota	Antonjina pouř.	Antonjina	Dobroslav	26	7	53	4	28	17	4 8
D. 2. p. 3 kr. O svatbě v Řani Galilej. Jon 2. 1—11. Třetí nevěle.										
18 Úterý	Omena Jezjše	Priřjy	Jarořluk	27	7	52	4	30	0	5 28
19 Pond.	Banuta	Prořpěča	Branislav	28	7	51	4	31	13	6 25
20 Út.	Sabiana a Seb.	Sab. a Sebaf.	Vladiboj	29	7	50	4	32	26	žpád
21 Středa	Incjřy p.	Incjřy	Jaroslava	0	7	49	4	34	8	4 w. 59
22 Čtvrť.	Vincence	Čeňka	Slavomir	1	7	48	4	36	21	5 46
23 Pát.	Sainoubenj Marie	Emerencie	Vratislava	2	7	46	4	38	3	6 55
24 Sobota	Timothea bíf.	Bobaboge	Januš	3	7	45	4	39	15	8 0
D. 3. p. 3 kr. O malocenem. Mat. 8. Čtvrtá nevěle.										
25 Úterý	Pavla obráčenj	Incniájje	Vsemil	4	7	44	4	41	27	9 5
26 Pond.	Polykarp	Polykarp	Skarbirim	5	7	43	4	43	9	10 8
27 Út.	Jana Zlatouřčbo	Jana Zlatouř.	Přibylav	6	7	42	4	44	21	11 5
28 Středa	Barla Welf.	Barla Welf.	Blizbor	8	7	41	4	45	3	ráno
29 Čtvrť.	Svantiřta Sol.	Arnuřa	Zdislav	9	7	39	4	47	15	12 17
30 Pát.	Martiny panny	Helgundy	Dobrovka	10	7	38	4	48	27	1 25
31 Sobota	Petra Kolařa	Kudomjře	Spitilněv	11	7	36	4	50	10	2 31

Mně se nejvíc líbí jména Osvětín, Ohňan, Zeměmysl a Pejo

Polsky: Styczeń.
 Horvatsky: Sèčanj.
 Latinsky: Januarius.

LEDEN

Malorusky: Слэчен, Януаріі.
 Velkorusky: Януарь.
 Německy: Wintermonat.

má 31 dnj.

Dne přibývá od 8 hod. 6 m. na 9 hod. 14 m.

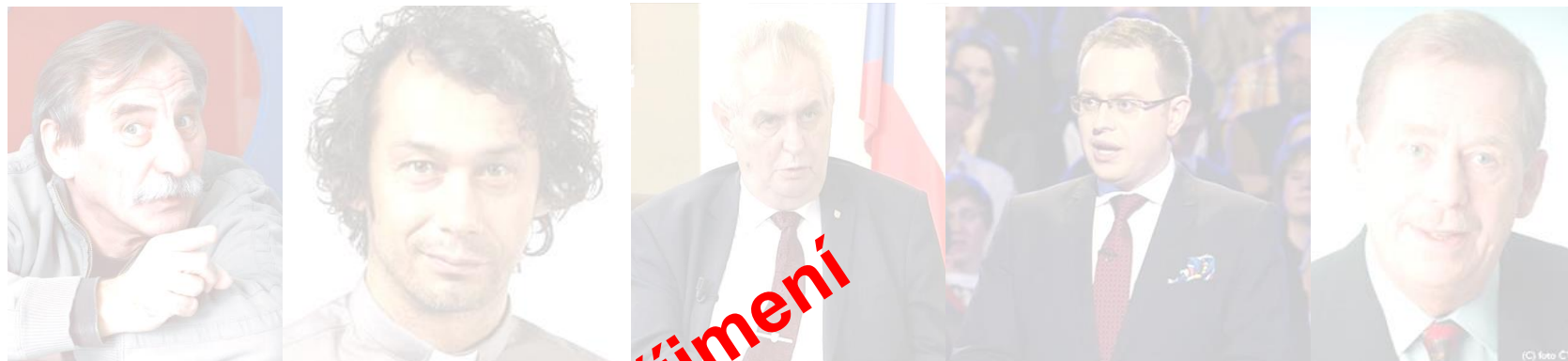
Dnové v týdnu	Svatky a evangelia:		Imena slowná	Slunce				Měsíc			
	Fatoljku	ewangeljku		délka zn.	vých. ft.	záp. h. m.	délka zn.	v. a záp. ft.	h. m.		
1	Čtvrť.	Nový rof	Nový rof	Hodislav	10	8	14	7	7	západ	
2	Pát.	Mařaria	Mařaria	Mečislav	11	8	04	8	19	ráno	
3	Sobota	Genowefy	Ženevy	Vlastimila	12	8	04	9	2	3 40	
D. Když Herodes umřel. Mat. 2, 1—12.											
První neděle.											
4	Neděle	Tita bisk.	Izabelly	Bohodar	13	7	59	4	10	15 4 49	
5	Pond.	Telesfora	Jarocha	Vlastibor	14	7	59	4	12	5 59	
6	Út.	Sw. 3 králůw	Žewený Páně	Miloslav	15	7	59	4	13	wýchod	
7	Středa	Luciana	Melanie	Světazar	16	7	58	4	14	4 w. 59	
8	Čtvrť.	Erbara	Erbara	Mstiboj	17	7	58	4	15	5 44	
9	Pát.	Bajsilisse	Etinjra	Davrosław	18	7	58	4	16	7 2	
10	Sobota	Agatona	Dobrosława	Všeslaw	19	7	58	4	18	8 22	
D. 1. p. 3 kr. Když byl Ježíš ve 12 letech. Luř. 2, 41—52.											
Druhá neděle.											
11	Neděle	Žygina	Bohdana	Milomir	20	7	57	4	19	9 42	
12	Pond.	Proba	Arnostta	Čtislava	21	7	56	4	20	11 2	
13	Út.	Leontina	Leontina	Swtoslaw	22	7	56	4	22	ráno	
14	Středa	Žilaria	Žilaria	Sáva sv.	23	7	55	4	23	12 16	
15	Čtvrť.	Pawla pouřt.	Micheaře pr.	Domoslaw	24	7	55	4	25	1 37	
16	Pát.	Mařcela p.	Ticiana	Vladimír	25	7	54	4	26	2 53	
17	Sobota	Antonjna pouřt.	Antonjna	Dobrosław	26	7	53	4	28	4 8	
D. 2. p. 3 kr. O jwatbě w Ráni Galilegi. Jan 2, 1—11											
Třetí neděle.											
18	Neděle	Imena Ježíše	Priřky	Jaropluk	27	7	52	4	30	5 28	
19	Pond.	Ranuta	Prospěcha	Branislaw	28	7	51	4	31	6 25	
20	Út.	Sabiana a Seb.	Sab. a Sebast.	Vladiboj	29	7	50	4	32	západ	
21	Středa	Uněžky p.	Uněžky	Jaroslava	0	7	49	4	34	4 w. 59	
22	Čtvrť.	Wincence	Čeňka	Slavomír	1	7	48	4	36	5 46	
23	Pát.	Žasnoubený Marie	Emerencie	Vratislava	2	7	46	4	38	6 53	
24	Sobota	Timothea bisk.	Bobaboge	Januš	3	7	45	4	39	8 0	
D. 3. p. 3 kr. O malomocném. Mat. 8.											
Čtvrtá neděle.											
25	Neděle	Pawla obrácený	Ananiáře	Všemil	4	7	44	4	41	9 5	
26	Pond.	Polykarpa	Polykarpa	Skarbimír	5	7	43	4	43	10 8	
27	Út.	Jana Zlatouřtebo	Jana Zlatouřt.	Přibyslaw	6	7	42	4	44	11 3	
28	Středa	Karla Welf.	Karla Welf.	Blížbor	8	7	41	4	45	ráno	
29	Čtvrť.	Frantiřka Sol.	Arnulfa	Zdislaw	9	7	39	4	47	12 17	
30	Pát.	Martiny panny	Udelgundy	Dobrosław	10	7	38	4	48	1 23	
31	Sobota	Petra Kolaska	Ludowjky	Spitihněv	11	7	36	4	50	2 31	

Výpis starých slovanských jmen uvedených ve Wlastenském kalendáři na přestupný rok 1852

1. leden	Hodislav	17. leden	Dobroslav
2. leden	Mečislav	18. leden	Jaropluk
4. leden	Bohodar	25. leden	Všemil
7. leden	Světozar	26. leden	Skarbimír
8. leden	Mstiboj	28. leden	Blízbor
9. leden	Davroslav		Dobrovka
10. leden	Všeslav		Spitihněv
11. leden	Milomír		
12. leden	Ctislava		
13. leden	Svatoslav		
15. leden	Domoslav		

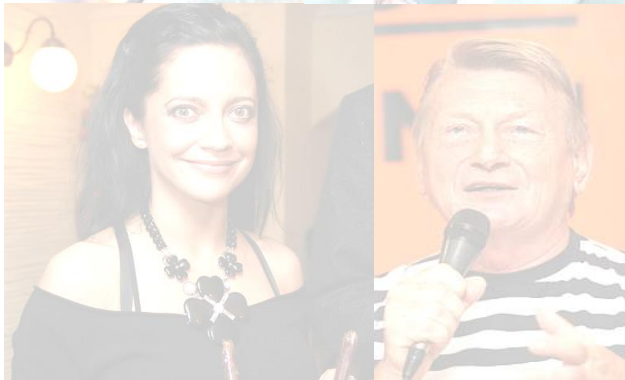
Názvy osobní (antroponyma)

Názvy osobní / příjmení

V českých zemích se Josef II. těšil obzvláštní oblibě. Častý výskyt jména **Josef** je odrazem jeho obliby mezi lidem, jehož postavení podstatně zlepšil. Díky jeho oblibě u sedláků mu začal prostý lid přezdívat „selský panovník“

Vznik příjmení z příjmí a přízvisek

Příklad zápisu v kronice

Jan jínak Janoušek, šenkýř

Jan, řečený Janák

Jan Jeníšek

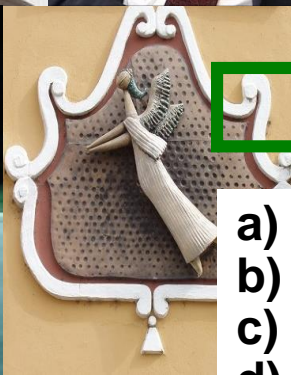
Jan jínak Janek z Chuchlíku

Jan jínak Jíša, kovář

Johanní sutorí dícto Jech

Johannes díctí Jes

Názvy osobní (antroponyma)

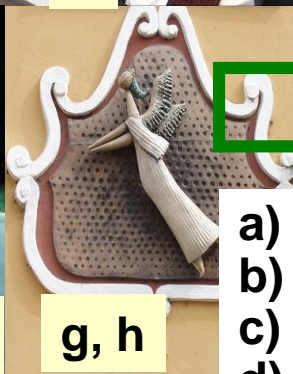
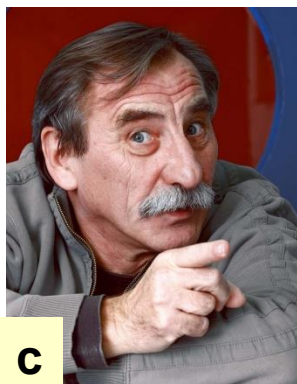
Názvy osobní / příjmení

- a) Dle křestních jmen osob
  - b) Dle společenského stavu
  - c) Dle řemesla, činnosti
  - d) Dle rodinného vztahu
  - e) Dle původu, národnosti, země
  - f) Dle místa bydliště
  - g) Dle vlastnosti, vzhledu (+ zvířat)
  - h) dle domov. znamení (ve městě)
- a další...

(onomastika)

Názvy osobní (antroponyma)

Názvy osobní / příjmení

- a) Dle křestních jmen osob
- b) Dle společenského stavu
- c) Dle řemesla, činnosti
- d) Dle rodinného vztahu
- e) Dle původu, národnosti, země
- f) Dle místa bydliště
- g) Dle vlastnosti, vzhledu (+ zvířat)
- h) dle domov. znamení (ve městě)
- a další...

(onomastika)

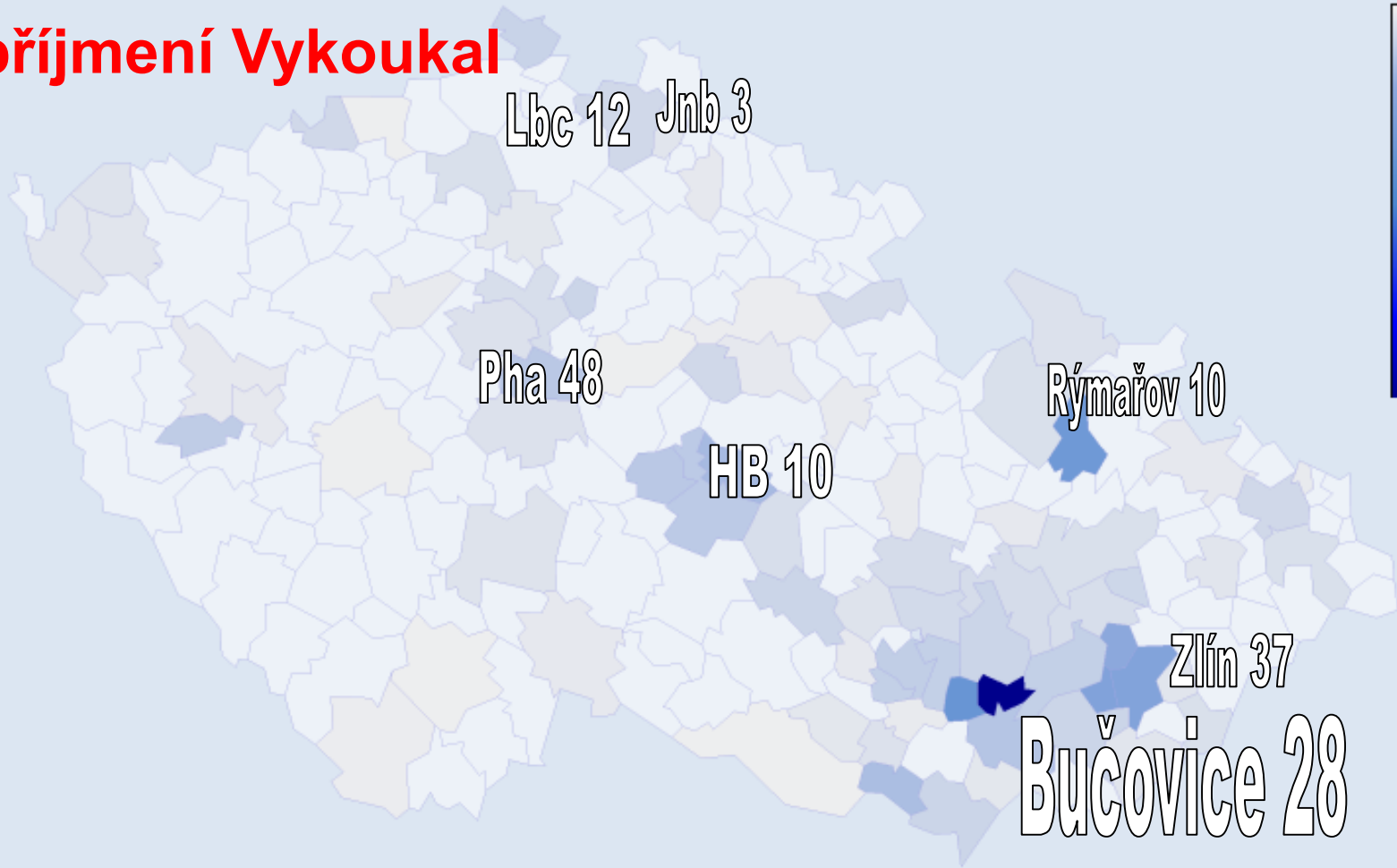
Modifikace jmen

Janáč, Janáček, Janda, Janík, Janák,
Janáček, Jančura, Janda, Jandák, Jandáček,
Jandourek, Janů, Janeček, Janíček, Janků,
Janouch, Janoušek, Janýr, Jašek, Jaš, Jeník,
Jenč, Hanzák, Hanzelka, Hanzl, Hanzlík,
Honzíček, Honzík, Honzl, Honzásek...

Zkuste si vytvořit příjmení od dalších jmen, např. Petr, Pavel, Marek, Benedikt...

Onomastické údaje

příjmení Vykoukal

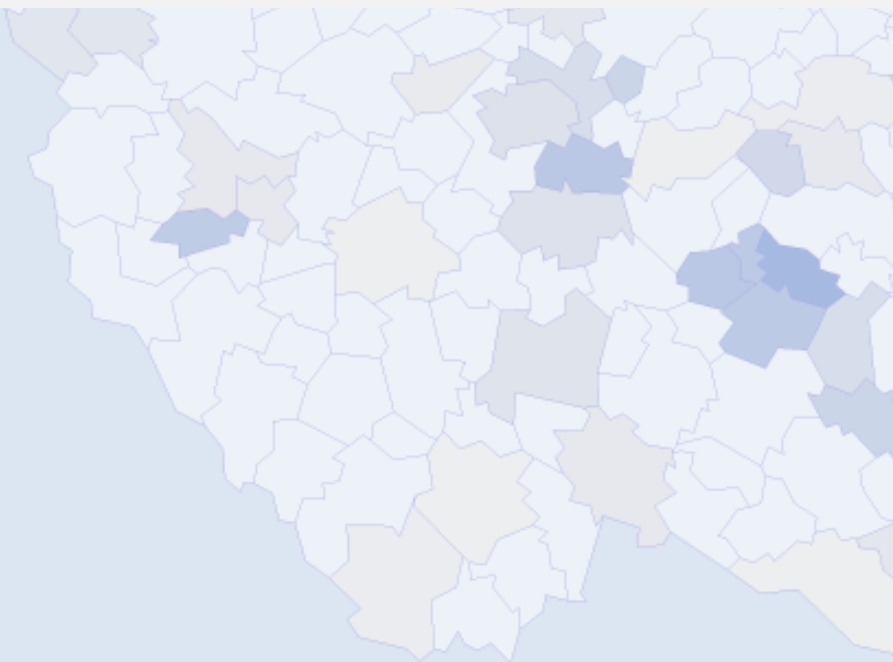

<http://www.kdejsme.cz/>

© KdeJsme.cz

<http://www.kdejsme.cz>

**...od roku 2018 přestalo MVČR
zveřejňovat na svých stránkách
statistické souhry jmen a příjmení v ČR.**

Ukončení aktualizace webu
*Vážení návštěvníci,
jak jste si mohli povšimnout, že
databáze jmen a příjmení nebyla
od roku 2017 aktualizována. Náš
jediný a primární zdroj MVČR
(Ministerstvo vnitra ČR) přestalo totiž
od roku 2018 zveřejňovat statistické
souhry jmen a příjmení v ČR, patrně
z důvodu legislativy zavedené
na základě směrnice GDPR.*

Věříme že i přes to že stránky není možné aktualizovat aktuálními informacemi, stále mají vypovídající statistickou hodnotu. Z tohoto důvodu budou také stránky KdeJsme.cz i nadále zachovány v provozu.

Nguyen [ŋ^wjěʔn]

- ✓ v roce 2012 9. nejčastější v ČR
  - ✓ muži i ženy
- ✓ ve Vietnamu je má až 40 % Vietnamců
- ✓ dle císařské dynastie (1802-1945), příjmení bylo tehdy udíleno jako čestné vyznamenání

2. Pojmenování mnohoznačná

2.1. Polysémie

2.2. Homonymie

2.3. Paronymie

2

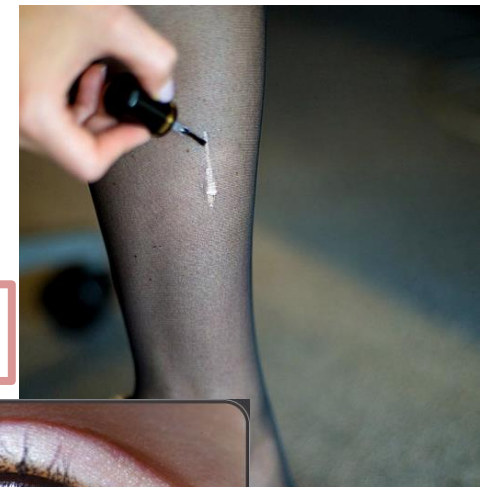

1

Slova mnohoznačná (polysémie)

Jaký je princip polysémie?

3

2

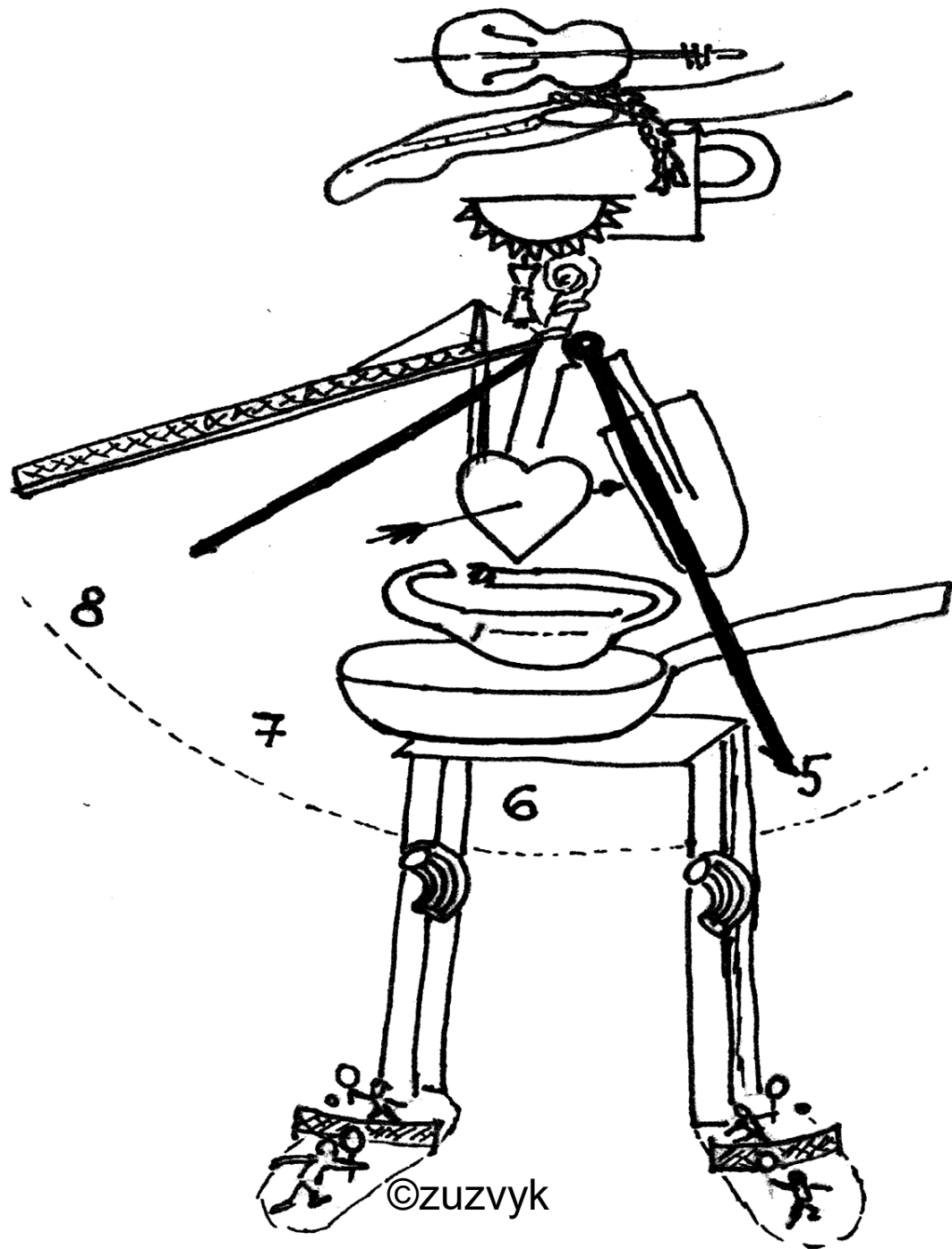

Není jen oko, ucho, koruna, kohoutek...
Najdete polysémnní slova na lidském
těle?

(A co prostředí tělocvičny, v dopravě aj.?)

Polysémie
vzniká
na základě
metafor
(tj. obrazných
pojmenování)

2. Pojmenování mnohoznačná

2.1. Polysémie

2.2. Homonymie

2.3. Paronymie

Bb) Homonymie / homonyma

lexikální
homonymie

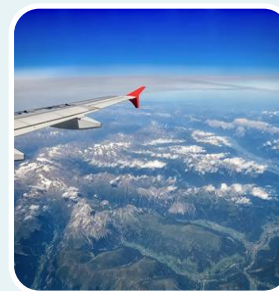
slovotvorná
homonymie

homomorfie

homofonie

homografie

Ale, čti ejl: *silně alkoholizované světlé pivo*

Co jsi měl dnes k obědu, Hurvíнку?

Já jsem dnes obědval u Žo__ky.

Užo__ky? To snad není možné!

Ale ano, jedl jsem u Žo__ky.

A kdo ti ty užo__ky, kluku nešťastná, dal?

Vždyť to pořád říkám. Nejedl jsem u tety Žo__ky užo__ky,
ale svíčkovou.

To jsem si oddechl...

Audio: Hurvínek má smůlu

Homonymie nebo polysémie?

Rozlište homonymii a polysémii

ostrý nůž - ostrý zrak,

vyježděná kolej - studentská kolej,

český granát - dělostřelecký granát,

falešný úsměv – falešný chrup,

vinný ocet - vinný člověk,

taška na zádech - taška na střeše,

ostré hrany - zvonit hrany,

jádro ořechu - jádro problému,

vařený chřest - chřest mečů

2. Pojmenování mnohoznačná

2.1. Polysémie

2.2. Homonymie

2.3. Paronymie

Bc) Paronymie / paronyma

...aneb „Používat cizích termitů je rizoto“

- Na těch lyžích nás hlídá instalatér.
- Musím si mýt ruce před vstupem do rektora.
fyzikální x fyzický
- Natálka je na a psychický x psychologický
- Mamka byla v prezentace x prezence
- Ráda jím ty že adoptovat x adaptovat
- Nedělejte mi ta žádoucí x žádaný...
vymyslíte další?
- Drogerie je moc nebezpečna!

Paronyma žáků 1. stupně ZŠ

- Učitelka seděla za **katedrálou**.
- Papež bydlí ve **Vakuu**.
- Ve Francii kdysi vykonávali trest smrti nad kriminálníky **želatinou**.
- Vláda má **intimitu**.
- Ryby se množí tak, že kladou **jiskry**.
- Rozvrh nám zase **kolaboruje**.

Paronyma předškolních dětí

- Na těch lyžích nás hlídá **instalatér**.
- Musím si mýt ruce, abych nedostal **inspektora**.
- Natálka je na **akčním** oddělení.
- Mamka byla v **kosmickém** salónu.
- Ráda jím ty **železné** bonbony.
- Nedělejte mi tady **plechovky**!
- **Drogerie** je moc nebezpečná!

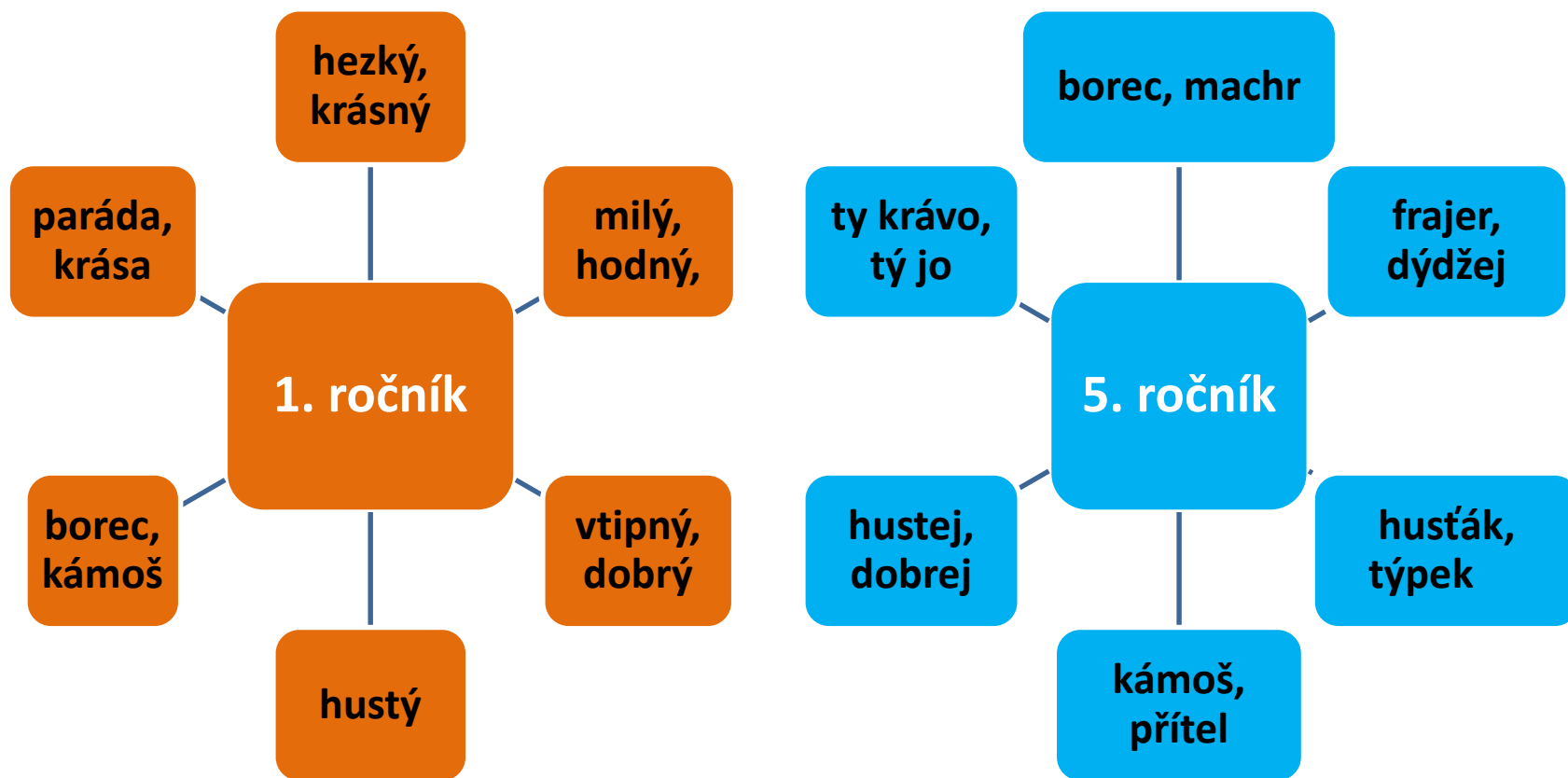
3. Pojmenování souznačná

3.1. Synonymie

3.2. Lidová / mylná etymologie

Výsledky šetření žákovského slangu

Jak nazveš kamaráda, kterého obdivuješ?

3.1. Synonymie / synonyma

a) úplná synonymie

*jiná styl. vrstva,
emocionalita atd.*

b) částečná synonymie

- pragmatická synonyma
- intenzifikační synonyma
- specifikační synonyma

Pozn.: za synonyma nepokládáme hláskové dvojice, např. *víc x více; polévka x polívka, jak x jako*

3. Pojmenování souznačná

3.1. Synonymie

3.2. Lidová / mylná etymologie

Lidová etymologie

- protěžovat** – **mylně:** tíže, zbavovat někoho tíže;
správně: fr. protéger = chránit;
- peklo** – **mylně:** pekl, péct;
správně: lat. pix = smůla;
- rozhřešení** – **mylně:** hřešit, hřích;
správně: od strsl. řešiti = osvobodit;
- strakapoud** – **mylně:** strakatý;
správně: pudí/zapuzuje straky;
- protistudka** – **mylně:** proti studu;
správně: **prostitutka** → lat. prostituere = vystavovat se, prodávat se;
- sednice** – **mylně:** sedět;
správně: **světnice** → světlo;
- zdrava** – **mylně:** zdraví;
správně: **strava** → trávit / strávit potravu.

Lidová etymologie

protěžovat – mylně: tíže, zbavovat někoho tíže;
správně: fr. protéger = chránit;

peklo – mylně: pekl, péct;
správně: lat. pax = mír;

rozhřešení – mylně: rozhraní;

straka

protistu

naivní etymologie, falešná etymologie,
pseudoetymologie, mylná etymologie,
lichá etymologie, etymologická
reinterpretace

protistu – mylně: prostitutka → lat. prostituere = vystavovat se, prodávat se;

sednice – mylně: sedět;
správně: světnice → světlo;

zdrava – mylně: zdraví;
správně: strava → trávit / strávit potravu.

Lidová / mylná etymologie v jazykové komice

Klaustrofobie je strach z uzavřených prostor.

Například:

Jdu do hospody a bojím se, že je zavřeno.

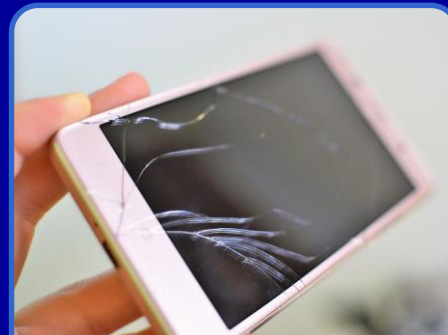
4. Pojmenování opozitní

4.1. Antonymie

Typy antonymie

a) polární

b)
komplementár
ní

c)
konverzivní

d)
kontextová

Slovotvorba antonym

A) LEXIKÁLNÍ OPOZITA

život x smrt

láska x nenávisť

dobro x zlo

začátek x konec

Slovotvorba antonym

A) LEXIKÁLNÍ OPOZITA

život x smrt, láska x nenávisť,
dobro x zlo, začátek x konec

Ba) Tvořená zápornou předponou

ne- ...mít, kuřák...

bez- ...cenný, významný,
konkurenční, zásadový...

ni-/ně- kdo, co, jaký...

proti- jed, hráč, kandidát...

Cizí předpony

a-/an- typický, organický

i-/in- racionální, diskrétní

anti- statický, septický

kontra- indikace, produkt

B) SLOVOTVORNÁ OPOZITA

Bc) Složeniny s protikladnou 1.částí

Sudokopytník x **lichobýd**

Staročech x **Mladobýd**

rovnoběžka x **různobýd**

Bb) Tvořená protikladnými předponami

přiletět x **od-**, **nastoupit** x **vy-**,
nadprůměr x **pod-**, **odemykat** x **za-**

Opozitnost a polysémie

plný **sál** x

plný **počet** x

plná **tvář** x

plný **hlas** x

starý **dům** x

starý **člověk** x

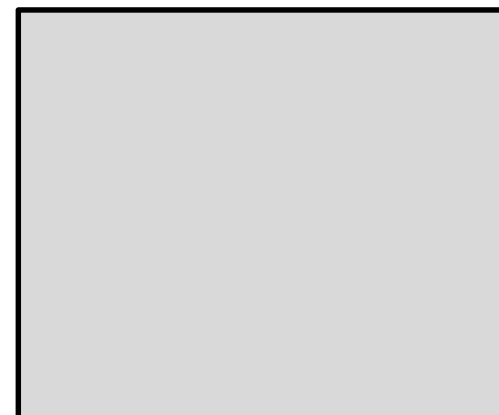
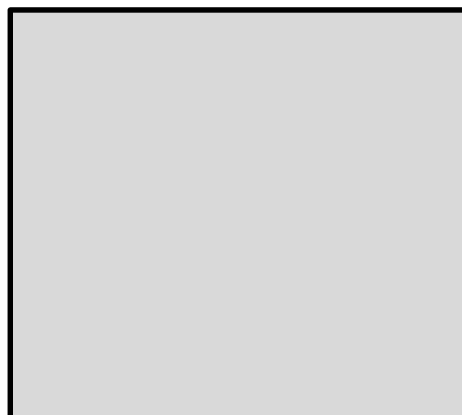
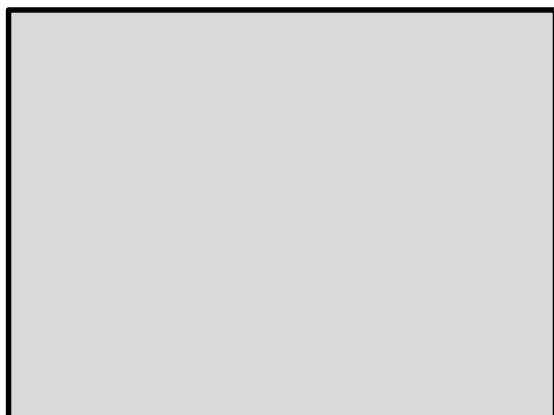
ostrý (úhel, pokrm, člověk, rysy...)

5. Pojmenování expresivní

5.1. Eufemismus

Co vše je tabu
aneb
o čem se nemluví přímo?
...a co je litotes?

5. Pojmenování expresivní

5.1. Eufemismus

Co vše je tabu
aneb
o čem se nemluví přímo?
litotes

5.2. Dysfemismus

Která slova běžná v kontextu
se zvířaty užíváte v souvislosti
s lidmi?

5.3.

Kakofemismus

aneb láskyplně drsně

5. Pojmenování expresivní

5.1. Eufemismus

Co vše je tabu
aneb
o čem se nemluví přímo?
litotes

5.2. Dysfemismus

Která slova běžná v kontextu
se zvířaty užíváte v souvislosti
s lidmi?

5.3. Kakofemismus

aneb drsně láskyplně

5.4. Hyperbola nadsázka

5.5. Ironie

6. Pojmenování obrazná

6.1. Metafora

6.2. Metonymie

6.3. Synekdocha

6.4.
Apelativizace
propií

6.5. Frazém

R1SCJ Věra Vykoukalová

Na základě metafor (tj. obrazných pojmenování), vzniká polysémie

1. Metafora

angličtina

holandština

dánština

finština

Francie, Itálie

Maďarsko

Polsko, Německo

Norsko

Řecko

Čína

ČR

6. Pojmenování obrazná

6.1. Metafora

6.2. Metonymie

6.3. Synekdocha

6.4.
Apelativizace
propií

6.5. Frazém

R1SCJ Věra Vykoukalová

6.2. Metonymie

VĚŠÁK
PRO
UČITELE

*Vážené kolegyně,
v příloze zasílám seznam
předmětů se sylabem,
počtem hodin a vyučujícím ☺*

2. Metonymie (dle typů přenášení)

Symbol: získat
vavříny, hodit
rukavici, zdvihnout
meč

abstraktum – konkrétum:
psaní, stráž, dobrota,
chodba

místo – osoba / věc: celý
svět, celá ulice, pata (na
ponožce)

materiál – výrobek:
vystavovat oleje, akvarely

autor – dílo: poslouchat
Janáčka, číst Párala

**zeměpisný
název – věc:**
manžestr,
damašek, gouda,
plzeň

**autor – výrobek /
jev:** volt, ampér, ford

Pomezí metafory a metonymie

metaforické přenášení od konkrétního významu k abstraktnímu

- subst.: **bahno** → _____ ...*hlad, mantinel*
- adj.: **těžký** kufr → _____ ...*široký, sladký, mrtvý, hořká*
- verba: **budit** ze spaní → _____ ...*vést, hořet, spolknout*

6.2. Pojmenování obrazná

6.1. Metafora

6.2. Metonymie

6.3. Synekdocha

6.4.
Apelativizace
propríí

6.5. Frazém

R1SCJ Věra Vykoukalová

6.3. Synekdocha

uzuální

žádat o ruku, sázet jahody, Pacička, srdíčko

aktuální

„Dvacet podvlékaček se podívalo nahoru a řeklo jako jedním hlasem: Poslušně hlásíme, že slyšíme.“

(J. Hašek)

„A helemese,“ řekly červeně namalované rty (M. Skala)

6.2. Pojmenování obrazná

6.1. Metafora

6.2. Metonymie

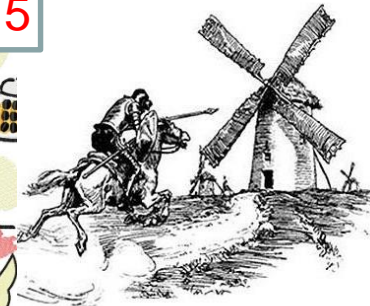
6.3. Synekdocha

**6.4.
Apelativizace
propríí**

6.5. Frazém

R1SCJ Věra Vykoukalová

4. Apelativizace proprií

6.2. Pojmenování obrazná

6.1. Metafora

6.2. Metonymie

6.3. Synekdocha

6.4.
Apelativizace
propií

6.5. Frazém

R1SCJ Věra Vykoukalová

6.5. Frazém / frazeologismus/ idiom

- Frazémy nevětné
- Frazémy větné
- Ustálená přirovnání
  - ✓ Pořekadla
  - ✓ Pranostiky
  - ✓ Přísloví
  - ✓ Okřídlená slova, citáty
  - ✓ Hlášky

Šmoulí frazémy

- došmoulni na to
- došmoulujeme je
- vyšmoulujte ven!
- panenka šmoulovatá!
- dívej se na to šmoulinisticky
- kdo si to tu ušmoulnul?
- šmoulíme na to!
- šmoulapána

Březen

Martius

má 31 dní

Počasí dle stoletého kalendáře: Na začátku ráno studeno, večer obleva, dne 8. a 9. děšť smíšený se sněhem, od 10. do 21. studeno. Od 22. ráno obyčejně mrzne, za dne jest však ponejvíce hezky a příjemno. Dne přibývá o 1 hodinu 52 minuty. Délka dne je 11 hodin 1 minuta až 12 hodin 53 minut.

Den Co a jak

1. Svatá Eudokie psa až po uši sněhem zakryje.
2. Na Anežku není radno sebou v trávě šítí, protože se celkem snadno vlčí neduh chytí.
3. V březnu prach — jistý hrách.
4. Na Kazimíra pohoda — na brambory úroda.
5. Poslední pták, který si dělá do svého hnízda.
6. Na svatého Bedřicha slunko teplem zadýchá.
7. O svatém Tomáši sníh bředne na kaši.
8. Viděla žaba koňa kuč, tož těž zdvihla nohu.
9. Mnoho dešťů březnových — hubené léto.
10. Mrzne-li na den Čtyřicet mučedníků, přijde ještě 40 ranních mrazíků.
11. Máš málo, daj málo, ale daj!
12. Na svatého Řehoře líný sedlák, který neoře.
13. Březnové mlhy — za 100 dní děšť.
14. Rozumc nechod' po horách — ostaň doma.
15. Březnové slunce má krátké ruce.
16. Když jesť, tož jesť, a když dělať, tož sa schovať.
17. Mrzne-li na svatou Gertrudu, bude mrznout ještě celý měsíc.
18. Dva hlupí jednoho chytrého uživíjáj.
19. Svatý Josef s tváří milou končí zimu celou.
20. Na svatého Jáchyma skončila se už zima.
21. Pán Bůh je mocný, ale kráva zajíca nedohoní.
22. Pod volem tela nehledaj.
23. V březnu vitr, v dubnu děšť — pak jistě úrodný rok jest.
24. Lépe od hada býti ušknut, než v březnu od slunce ohřátý.
25. Matka Boží trávu množí.
26. V březnu prach co zlato a stříbro, ale sníh bývá pro osení med.
27. Malé děcka íjáj tatovi chleba a velké mozek.
28. Panská láska, ženská chuť a březnové počasí není stálé.
29. Kázal pán psovi a pes ocasovi, pán si sednul a ocas se ani nehnul.

Je to za námi

Děkuji za pozornost
vera.vykoukalova@tul.cz